

CRinMA
Interreg Europe

**TRI
HORSKÉ
REGIÓNŮ TRI
POHRANIČIA
SPOLOČNÉ DEDIČSTVO**

TRI
HORSKÉ
REGIÓN Y TRI
POHRANIČIA
SPOLOČNÉ DEDIČSTVO

**Publikácia spolufinancovaná v rámci Programu Interreg Europe
z prostriedkov Európskeho fondu regionálneho rozvoja**

Publikácia je tiež dostupná online:

<https://www.interregeurope.eu/crinma/> a <https://arrpsk.sk/>

Agentúra regionálneho rozvoja Prešovského samosprávneho kraja

Prostějovská 117/A, 080 01 Prešov

Slovenská republika

www.arrpsk.sk

Milí priatelia,

Ochrana kultúrneho dedičstva v horských oblastiach je nesmierne dôležitá tak pre zabezpečenie kultúrnej rôznorodosti Európy, ako aj pre zachovanie pôvodných prvkov tunajšej kultúry, tradícií a zvykov pre ďalšie generácie. Práve preto je mi ctôu predstaviť Vám úspechy dosiahnuté v rámci projektu **CRinMA - Cultural Resources in the Mountain Areas** (Kultúrne zdroje v horských oblastiach). financovaného z prostriedkov programu Interreg Europe.

Kultúrne a prírodné dedičstvo predstavuje v horských oblastiach jeden z kľúčových zdrojov nielen pre ekonomický či sociálny dopad, ktorý prináša. Môže byť tiež strategickým faktorom pri formovaní budúcnosti, ktorého značný inovatívny potenciál je pre zachovanie konkurencieschopnosti prihraničných území nevyhnutný. Využitie tohto potenciálu je pre obyvateľov horských regiónov naozaj kľúčové, nakoľko im umožňuje objavovať nové cesty k trvalo udržateľnému rozvoju.

Táto brožúrka prináša príklady dobrej praxe v oblasti účinnej ochrany hmotného i nehmotného kultúrneho dedičstva v horských oblastiach a prevedie Vás cestou objavovania bohatstva troch cezhraničných regiónov Európy: Karpát (poľsko - slovenské pohraničie), Álp (francúzsko - talianske pohraničie) a cezhraničnej biosférickej rezervácie zapísanej na zozname UNESCO, parku Gerês-Xurés (španielsko - portugalské pohraničie).

Ponúknuté príklady svedčia o tom, že výzvy v oblasti trvalo udržateľného rozvoja a ochrany kultúrneho dedičstva sú v rámci jednej geografickej oblasti pre aktérov na oboch stranách hranice rovnaké.

Malopoľské vojvodstvo je takýmto prihraničným regiónom, a preto sme hrdí, že sme hlavným partnerom tohto transregionálneho projektu, ktorý získal značku **Európskeho roku kultúrneho dedičstva 2018**. Tak ako ostatné partnerské regióny, aj náš región je dôkazom toho, že vytrvalé a dlhodobé investície do množstva projektov týkajúcich sa kultúrneho dedičstva dokážu naštartovať ekonomický rozvoj a podporiť sociálnu súdržnosť lokálnych komunít.

Formát brožúrky však dokáže obsiahnuť len malú časť obrovskej rôznorodosti a vysokej kvality projektov v oblasti kultúrneho dedičstva v jednotlivých projektových regiónoch. Dovoľte mi teda využiť túto príležitosť na to, aby som Vás všetkých pozval na návštevu Malopoľského vojvodstva, aby ste mohli osobne zažiť našu pohostinnosť a objaviť krásu nášho regiónu.

Witold Kozłowski
Maršalek Malopoľského vojvodstva

- 1** Prečo projekt CRinMA? 5
- 2** Kultúra a príroda 8
- 3** Ochrana a transformácia 12
- 4** Miestni obyvatelia a turisti 16
- 5** Akčné plány a príklady dobrej praxe 24

1. PREČO PROJEKT CRinMA?

Projekt CRinMA podporuje prihraničné regióny a komunity v propagovaní európskych horských území a krajiny ako spoločných kultúrnych hodnôt, a v zabezpečovaní účinnej ochrany spoločného kultúrneho dedičstva v jeho hmotnej i nehmotnej forme, nehľadiac na hranice.

Tri horské regióny, tri pohraničia, spoločné dedičstvo

Keď hovoríme o dedičstve, často znejú slová ako *kultúra, poznanie, tradície, rôznorodosť, pocit spolupatričnosti a identity, rešpekt, dialóg, komunita, zdieľanie, či komunikácia s inými. Najčastejšie však hovoríme o láske, vášni a nadšení*. Práve tieto hodnoty totiž dávajú pojmu dedičstvo skutočný zmysel. Tú vášň musíme prežívať a deliť sa o ňu, aby mohla mať pozitívny dopad na rozvoj spoločnosti, ekonomiky a vzdelávania v miestnych komunitách, sídlach i celých regiónoch.

Práve živé dedičstvo dokáže veci meniť. Tým, že budeme poznať svoje dedičstvo a staneme sa jeho súčasťou, dokážeme lepšie pochopiť bohatstvo, rozmanitosť a kreativitu iných. A práve to je základ vzájomného rešpektu, tolerancie a dialógu medzi kultúrami, teda skutočných hodnôt potrebných pre pochopenie nášho spoločného kultúrneho dedičstva. S rastúcim povedomím o tejto téme, ktoré sme získali počas prípravy projektu CRinMA, sme podobným spôsobom definovali aj kultúrne dedičstvo horských oblastí. *Tri horské regióny, tri pohraničia a spoločné dedičstvo* sú hlavné myšlienky, na ktorých je založený projekt združujúci partnerov z Poľska, Slovenska, Talianska, Francúzska, Španielska a Portugalska, projekt CRinMA - *Cultural Resources in Mountain Areas (Kultúrne zdroje v horských oblastiach)*.

Sú to myšlienky, za ktorými sa skrýva nádherná realita, no ktoré zároveň majú strategický a priam existenčný význam tak pre projektových partnerov, ako aj pre dotknuté regióny.

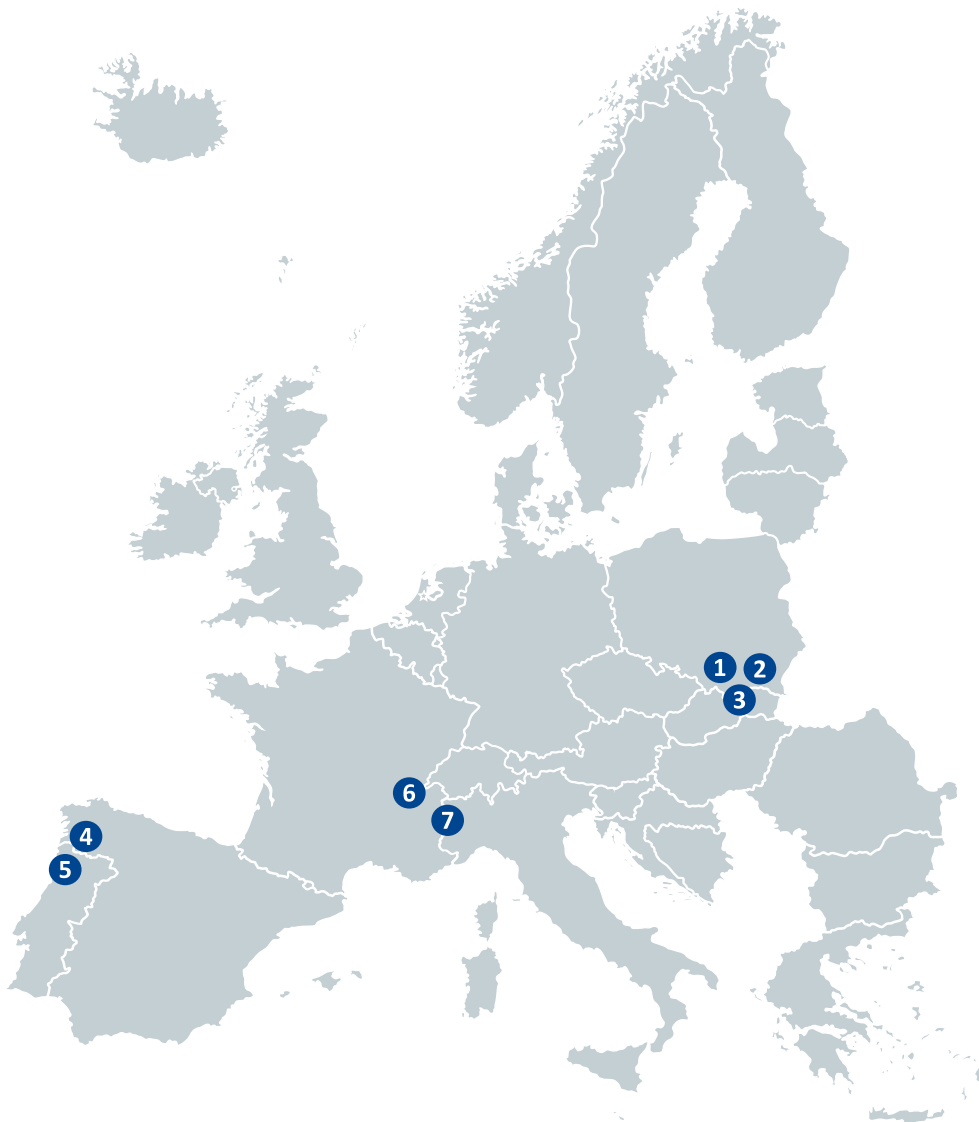
V tejto publikácii predstavujeme vybrané aspekty udržateľného riadenia kultúrneho dedičstva a zdrojov v horských oblastiach aj príklady dobrej praxe úspešne realizované v jednotlivých partnerských regiónoch projektu.

Všetky eseje a rozhovory publikované v tejto brožúre vyjadrujú subjektívne názory svojich autorov, účastníkov projektu CRinMA.

Foto 1. Horské oblasti sú hodnotnou súčasťou európskeho prírodného a kultúrneho dedičstva.

Partneri projektu CRinMA

1
Malopoľské vojvodstvo
(Poľsko) -
Hlavný partner

2
Podkarpatské
vojvodstvo (Poľsko)

3
Agentúra
regionálneho rozvoja
Prešovského
samosprávneho kraja
(Slovensko)

4
INORDE – Inštitút
ekonomického rozvoja
provincie Ourense
(Španielsko)

5
Mesto Montalegre
(Portugalsko)

6
Európska asociácia
volených zástupcov
horských regiónov AEM
(Francúzsko)

7
UNCEM Piedmont -
Únia horských miest
regiónu Piemont
(Taliansko)

2. KULTÚRA A PRÍRODA

Horské oblasti oplývajú bohatými zdrojmi prírodného i kultúrneho dedičstva, tieto prvky sa však v procese posudzovania potenciálu dedičstva v horských oblastiach a prípravy plánov na jeho ochranu len príliš zriedkavo hodnotia spoločne.

Preto sme sa v tomto projekte rozhodli v rámci strategickej perspektívy navrhnuť integrovaný prístup, ktorý neoddeliteľne prepája prírodné a kultúrne prvky horskej krajiny a poskytuje základ pre tvorbu politik spravovania kultúrneho a prírodného dedičstva v spomínaných oblastiach.

Čaro hôr a umenie žiť v horách

Dalibor MIKULÍK, PhDr., riaditeľ Ľubovnianskeho múzea a hradu v Starej Ľubovni, Slovensko

Horské masívy a podhorské oblasti zaberajú významnú časť európskeho kontinentu a patria k tým najkrajším a najnavštevovanejším „čarovným“ miestam na svete.

Ako odborník na históriu a cestovný ruch som mal jedinečnú možnosť zapojiť sa do projektu CRinMA. Moja pracovná skupina skúmala špecifickosť dedičstva, kultúry, tradícií a histórie horských oblastí v niektorých západo- a stredoeurópskych krajinách. Hoci sa tieto časti Európy na prvý pohľad líšia, nájdeme v nich množstvo podobných, či dokonca totožných prvkov. Napriek rozdielnym geografickým podmienkam a histórii som objavil jedno pravidlo, ktoré platilo všade rovnako – a tým je vzťah človeka k horám. Toto magické puto sa v podstate nezmenilo už celé tisícročia, aj v 21. storočí je rovnaký ako bol v dobe kamennej.

Hory sú kľúčovým faktorom životného štýlu ľudí žijúcich v horských oblastiach a určujú mnohé aspekty ich každodennej existencie i kultúry. Ľudia, ktorí po stáročia svojimi rukami a umom menia tieto miesta tak vo fyzickom ako aj v duchovnom zmysle, si k prírode vytvorili unikátny vzťah založený na rešpekte a pokore. Nie je preto prekvapením, že výsledky tohto jedinečného spolužitia človeka s horami sú viac než obdivuhodné.

Počas svojich študijných ciest som spoznával rôznorodosť jednotlivých horských regiónov, no „ľudský element“ bol všade rovnaký a pre mieru

kreativity a duchovnosti ľudí žijúcich v horách bola všade rozhodujúca príroda a život v horách ako taký, so všetkými jeho aspektmi. Objavil som tiež veľa spoločných a vzájomne súvisiacich tém, či už z oblasti histórie, etnografie, ekonomiky, poľnohospodárstva, a pod..

Foto 2. Stredoveký hrad (14. storočie) v Starej Ľubovni (Spiš, Slovensko) s krásnym výhľadom na Pieniny a pohorie Vysokých Tatier tiahnuce sa pozdĺž slovensko-poľskej hranice.

Dnes sa horské oblasti stávajú už aj centrom rekreácie a cestovného ruchu. Hory tvoria prirodzenú základňu pre ekonomiku založenú na cestovnom ruchu a pridružené služby. Poskytujú totiž atraktívny priestor pre rozvoj rôznych foriem dobrodružného cestovného ruchu vrátane turistiky, cykloturistiky, vodných športov (jazda na kanoe, rafting), ekologicko-kultúrnej turistiky, wellness a kúpeľnej turistiky, či náboženského cestovného ruchu, ako aj pre rozvoj sezónnych zimných aktivít (lyžovanie, snowboardovanie), alpinizmus či horolezectvo.

Minulosť a prítomnosť zapísaná v skalách

Otec Toio del Piano, Piemont, Taliansko

Ako vznikli jedinečné skalné formácie v regióne Alta Langa?

Kameň Langa, alebo v taliančine Pietra di Langa, je pomenovaný podľa regiónu Alta Langa v južnom Piemonte, ktorý sa vyznačuje krásnymi terasovitými kopcami a je známy svojimi lieskovými orieškami. Geologická jedinečnosť tejto oblasti sa viaže k prítomnosti spomínaného exkluzívneho pieskovca. Ten je usadenou horninou tvorenou zrnkami piesku a slieňa a vznikol v období miocénu, pred 25 až 5,5 miliónmi rokov, keď bola táto oblasť pod hladinou zálivu zvaného Golfo Padano. V hĺbke 700-800 m pod povrchom sa nahromadili vrstvy piesku a naplavených hornín (slieňa) na miestach oplývajúcich bohatou morskou faunou, zastúpenou početnými

Foto 4. Unikátne kamenné terasy s vinicami na kopcoch Langhe, kde sa rodia niektoré z najlepších vín na svete (Alta Langa, Piemont).

Foto 3. Otec Toio del Piano.

druhmi kôrovcov, koralov a ježoviek.

Ohromný tlak vznikajúci v nahromadených sedimentoch viedol k vzniku skalných platní pieskovca Langa. Koncom obdobia miocénu vznikli v dôsledku pohybu africkej tektonickej platne smerom k Európe pohoria Alpy aj Apeniny. Erózia vodných tokov v období štvrtohôr pretvorila tieto skalné formácie na charakteristické skalné terasy, ktoré môžeme v súčasnosti obdivovať aj v regióne Alta Langa.

Ako sa kameň Langa používal v priebehu storočí?

Vo svojej prirodzenej podobe je kameň Langa zväčša zmiešaný s hlinou. Bolo preto nevyhnutné, aby bol z pôdy vykopaný, a to tak pre prípravu polí na kultiváciu, ako aj z hľadiska získania stavebného materiálu. Ďalším zdrojom tejto suroviny boli vodné

Foto 5. Účastníci projektu CRinMA počas študijnej cesty v regióne Alta Langa, kde sa dozvedeli, ako sa miestny kameň využíval od rímskych čias až po súčasnosť.

toky a útesy. V období neolitu, keď ľudia začali s kultiváciou pôdy, boli kamene považované len za prekážku pri poľnohospodárskych prácach. Neskôr sa ich však naučili používať na výstavbu terás. Kameň sa stal ľahko dostupnou surovinou používanou pri

budovaní obydí, múrov, oblúkov, ulíc, mostov, hradov a kostolov. Napokon, suché kamenné múry či schody a terasovité polia sú aj dnes súčasťou tunajšej krajiny. Tradičná miestna architektúra je tak unikátnou kombináciou jednoduchosti prírodného kameňa a stavebných postupov, ktoré sa vyvíjali po stáročia.

Akú úlohu v regióne zohráva cestovný ruch?

Kameň Langa je dnes vyhľadávaným stavebným materiálom, exkluzivita ktorého pramení nielen z jeho čisto prírodného pôvodu a estetických kvalít, ale aj z tradičných stavebných postupov. Stala sa z neho aj turistická atrakcia, kvôli ktorej sem prichádzajú záujemcovia o kultúrne trasy zamerané na kamennú architektúru, ktoré vznikli ako súčasť siete 11 eko-múzeí v rámci regiónu (patria medzi ne aj múzeá v údoliach Bormida, Uzzone a Belbo). Mnohé z tunajších unikátnych budov, ktoré sa od svojho vzniku nezmenili, si tak už celé stáročia uchovávajú svoju krásu a hodnotu.

Foto 6 a 7. Kameň Langa sa po stáročia využíval ako univerzálny stavebný materiál na stavbu domov, hospodárskych budov a kostolov, ale aj na budovanie chodníkov a vytyčovanie terás a parciel, ktoré sa dodnes využívajú ako vinice sa ovocné sady.

3. OCHRANA A TRANSFORMÁCIA

Ochrana prírodných zdrojov a zachovanie kultúrneho dedičstva pre ďalšie generácie sú dôležitým aspektom života a snaženia obyvateľov horských oblastí. Najmä mladí ľudia môžu svojou novou kreativitou obohatiť lokálne tradície a zvyky či zdedené kultúrne bohatstvo. Rovnováha medzi ochranou tohto dedičstva a jeho kreatívnou transformáciou je kľúčom k zachovaniu dlhodobej príťažlivosti a kvality života v horských oblastiach.

Pasenie oviec pomôže v Karpatoch zachovať biodiverzitu

Ing. Marcin Guzik PhD., riaditeľ Združenia chránených krajinných oblastí Malopolského vojvodstva, Poľsko

Pastierstvo je súčasťou karpatských oblastí už celé stáročia. Vysokohorské pastviny, lesné poľany a salaše sú niečo, bez čoho si nedokážeme turistiku v Tatrách, Gorciach či v pohorí Beskid Sądecki ani predstaviť.

Foto 8. Pasenie dobytku na otvorených pastvinách Karpát je jedinečnou formou poľnohospodárskej aktivity nielen z hľadiska chovu zvierat, ale aj vzhľadom na ochranu tradičných metód a postupov.

Tunajšie náročné podmienky prispeli k tomu, že sa v týchto oblastiach namiesto obrábania pôdy rozvinulo pastierstvo. Špecifickosť chovu oviec, najmä jeho migračný charakter, umožnili pastierom prispôbiť sa rastlinným cyklom a migrovať v snahe nájsť čo najlepšie pastviny.

Prítomnosť predátorov (vrátane vlka a rysa) mala tiež výrazný vplyv na pastierske hospodárstvo - každodenné preháňanie stád znamenalo, že si predátori nezvykli na stálu prítomnosť oviec na niektorej z pastvín, a teda nemohli v stáde spôsobiť veľké škody.

Rozsiahle pasenie oviec na horských lúkach umožnilo rastlinám tvoriť nové kombinácie a vytvárať tak mozaiku druhov, ktoré sa týmto novým habitatom prispôbili. Horské lúky, ktoré sú poloprirodnými spoločenstvami rastlín, sú plné endemických rastlinných druhov (teda druhov, ktoré sa vyskytujú len na jedinom špecifickom území).

Foto 9. Rôznorodá vegetácia na podhalianskych lúkach má veľký vplyv na arómu mlieka pasúcich sa zvierat, a teda aj na kvalitu syra, ktorý sa z neho vyrába. Éterické oleje obsiahnuté v mnohých endemických druhoch rastlín prechádzajú do mlieka a dodávajú tak syru prirodzenú „korenistosť“.

Foto 10. Výroba mliečnych výrobkov ako oštiepok, žinčica či bryndza patrí k tradíciám, ktoré sa na karpatských salašoch pestujú už viac než 400 rokov.

Tieto oblasti sú zároveň domovom živočíšnych druhov, ktoré tu našli vhodné zdroje potravy i prostredie na párenie. Vysoká miera biodiverzity je tak typickou črtou tunajších ekosystémov.

Skutočnosť, že v ostatných desaťročiach sa pasenie oviec dostalo do útlmu a vypása sa čoraz menej lúk, horské oblasti začali zarastať. Najprv sa tu objavili rastliny typické pre lesný podrast, po nich nasledovali kroviny a malé stromčeky, z ktorých sa časom stal les. Poľany zmizli a s nimi aj niektoré druhy zvierat a rastlín. Výskumy ukazujú, že tento proces sa zrýchlil najmä v ostatných rokoch.

Opätovné zavedenie efektívneho vypásania a návrat k tradičným spôsobom obhospodarovania pôdy pomocou pasenia oviec vo vysokohorských oblastiach je dôležitým predpokladom zachovania poloprirodných rastlinných spoločenstiev s ich vysokou mierou biodiverzity.

Karpatská trasa sezónneho presunu oviec prechádza областami, kde pastierske hospodárstvo pretrvávalo stáročia. Zdroj: www.szlakwoloski.eu/en

Technologická transformácia kultúrneho priestoru – Ekomúzeum Barroso

Ekomúzeum Barroso je inovatívnym projektom, v ktorom sa snúbia najnovšie technológie s kultúrnym dedičstvom obyvateľov regiónu Barroso (Mesto Montalegre v Portugalsku).

V tomto etnografickom interpretačnom centre nahrádza staré pravidlá múzejníctva nová koncepcia s názvom „Exponát. Prosím dotýkať sa“.

V priebehu hodiny sa môže každý z návštevníkov vydať na jedinečnú cestu zamestnávajúcu všetky zmysly a objavovať našu lokálnu identitu. Prehliadka je navrhnutá tak, aby podnecovala návštevníkov k ďalším výletom v rámci nášho regiónu, aby navštívili miesta, o ktorých sa chcú dozvedieť viac.

„Príď navštíviť svet, ktorý sa mení...“ , svet, ktorý však vďaka technológii Displax môže prežiť na interaktívnych dotykových obrazovkách a prehľadných displejoch.

David Teixeira,
riaditeľ Ekomúzea Barroso

Foto 11 a 12. Digitálna transformácia kultúrneho dedičstva v podobe, ako ju realizuje Ekomúzeum Barroso, je dôkazom toho, ako radi využívame možnosti virtuálnej reality. Návšteva múzea sa stave interaktívnym zážitkom.
Zdroj: www.edigma.com

4. PREČO PROJEKT CRinMA?

Každým rokom prichádza do hôr viac a viac návštevníkov, ktorí chcú preskúmať bohatú ponuku atrakcií súvisiacich s tunajším prírodným a kultúrnym dedičstvom. Udržanie rovnováhy medzi jeho ochranou a udržateľnými formami cestovného ruchu je kľúčom k zabezpečeniu prosperity spomínaných území a ľudí, ktorí tu žijú. Koncept udržateľného cestovného ruchu totiž stojí na princípe dosiahnutia harmónie medzi potrebami turistov, ochrany životného prostredia, kultúrneho dedičstva a miestnych komunít.

Chodník valaskej kultúry oživil regionálny cestovný ruch v Karpatoch

Chodník valaskej kultúry je produktom kultúrneho cestovného ruchu, ktorý predstavuje prírodné bohatstvo Karpát v spojení s kultúrnym dedičstvom valaských osídlovateľov. Hlavným cieľom chodníka je rozvíjať a podporovať trvalo udržateľný cestovný ruch v oblasti Karpát na slovensko-poľskom pohraničí. Trasa navyše pomáha rozšíriť ponuku služieb pre turistov v miestnych komunitách, vychádzajúc z ich prírodného i ľudského potenciálu, ktorý často ostáva nevyužitý. Myšlienka chodníka je poukázať na spoločné črty horalských komunit v oblasti Karpát, ktoré sa prejavujú napr. v priestorovom usporiadaní osád, rozlohe polí, poľanách so salašmi, ako aj v podobe súčasnej realizácie spoločných aktivít komunitnou formou, vychádzajúc z organizácie práce tradičného valaského salaša - zo spoločného hospodárenia. valaskej kultúry vyjadruje rešpekt k

práci a úspechom predošlých generácií a poukazuje na kultúrne dedičstvo Karpatského oblúka. Trasa zároveň otvára nové možnosti pre miestne komunity, ktoré - vychádzajúc z valaskej kultúry, môžu pripraviť vlastnú ponuku turistických služieb, napr. v podobe oživenia pastierstva, výroby syrov, výuky tradičných remesiel, či organizovania valaských slávností.

Kultúrne turistické trasy prispievajú k lepšiemu rozloženiu aktivít cestovného ruchu v čase, čím stimulujú nové oblasti regiónu a pomáhajú predĺžiť turistickú sezónu a zvýšiť počet návštevníkov prichádzajúcich mimo sezóny.

Ďalšie informácie sú dostupné na adrese: szlakwoloski.eu

Foto 13. Vyháňanie dobytku a ďalšie pastierske podujatia organizované na Chodníku valaskej kultúry sú vyhľadávanými atrakciami a už si získali aj oddaných priaznivcov.

Foto 14. Salaš – vzdelávacie a informačné centrum v obci Łapsze Wyżne (Spiš, Poľsko) s expozíciou predmetov súvisiacich s pastierskymi tradíciami.

Dilemy trvalo udržateľného rozvoja poľnohospodárstva a cestovného ruchu v chránených oblastiach

Foto 15. Pohorie Serra da Peneda-Gerêsleži v najsevernejšom cípe Portugalska. Jeho súčasťou je aj biosférická rezervácia UNESCO a Národný park Peneda-Gerês.

Zaujímavou iniciatívou v tejto oblasti je projekt prebiehajúci v chránenej oblasti Národného parku Peneda-Gerês, a konkrétne na nádhernej plošine Mourela pri meste Montalegre v severnom Portugalsku. Tunajšia krajina je výnimočná tým, že je priamo závislá na interakcii človeka s prírodou.

Vzťah medzi ekologickým chovom dobytky (ktorý prispieva k lepšiemu využívaniu trávnatých území) a tradičnými spôsobmi hospodárenia vyústil do vskutku jedinečného agrárneho dedičstva tohto regiónu. Migrácia malých poľnohospodárov v kombinácii so starnutím obyvateľstva však predstavuje pre zachovanie tohto dedičstva vážnu hrozbu.

Cieľom projektu je eliminovať spomínanú hrozbu pomocou organizácie informačných kampaní a vzdelávacích aktivít.

V rámci projektu prebehlo vzdelávanie miestnych farmárov a pastierov o tradičných spôsoboch hospodárenia a obrábania pôdy a obnovila sa aj tradičná metóda chovu dobytky s pasením na spoločných pastviskách.

Zároveň bolo zriadené vzdelávacie centrum, ktoré slúži návštevníkom parku a má prilákať najmä organizované výlety z okolitých škôl. Exponáty v centre predstavujú miestne kultúrne prostredie a dôležitosť jeho zachovania pre budúce generácie.

Prioritou projektu bol aj rozvoj ekoturistiky na planine Mourela. Projektový tím preto navrhol päť

náučných trás, ktoré návštevníkov prevedú územím parku a predstavia príklady ochrany kultúrneho dedičstva, o ktorých sa predtým mohli dozvedieť vo vzdelávacom centre. Zameranie na cestovný ruch, a osobitne na ekoturistiku a školské výlety, priniesol miestnym komunitám nové príležitosti aj nové pracovné miesta, čo zase prinieslo prospech miestnej ekonomike.

Projekt získal prestížne ocenenie v oblasti kultúrneho dedičstva, cenu European Heritage Awards / Europa Nostra Awards 2016.

Ako sa uvádza v hodnotení poroty, „Cieľom projektu je podporiť ľudí, aby sa vracali a usádzali v odľahlých vidieckych oblastiach, čo je základným predpokladom úspešnej ochrany a zachovania lokálneho dedičstva. Zdôrazňuje sa dôležitosť zaľudnenia spomínaných oblastí a dôraz sa kladie aj na revitalizáciu tradičných zručností a kompetencií, ktoré môžu pomôcť zabezpečiť ochranu vidieckeho dedičstva.”

Viac informácií o projekte: <http://www.europeanheritageawards.eu/winners/sustainable-development-mourela-plateau-peneda-geres-national-park/>

Foto 16. Počas turistiky v parku Peneda-Gerês môžete stretnúť aj vzácne druhy zvierat - typický dlhoročný dobytok Barrosão, ktorý sa chová len v tomto regióne.

Foto 17. Park Peneda-Gerês vznikol pred štyridsiatimi rokmi kvôli ochrane endemických druhov rastlín a živočíchov na vzdelávacie a vedecké účely a na podporu cestovného ruchu. Chránené územia sú prístupné návštevníkom počas celého roka.

Odkiaľ sa v Karpatoch vzala Trója?

„Karpatská Trója“ sa nachádza v obci Trzcinica, neďaleko mesta Jasło v Podkarpatskom vojvodstve na juhovýchode Poľska. Ide o miesto osobitnej historickej aj kultúrnej hodnoty a jedinečný príklad archeologického cestovného ruchu v karpatskom regióne. V roku 2009 tu vznikol archeopark, ktorý na ploche 8 ha predstavuje viac než 150 m zrekonštruovaných hradieb, 18 domov a dve brány vedúce do opevneného dreveného „hradiska“.

Lokalita známa ako „Karpatská Trója“ sa stala známou najmä po rozsiahlom archeologickom výskume, ktorý v Trzcinici prebiehal v 90. rokoch dvadsiateho storočia. Počas neho sa tu našlo viac než 160 000 historických artefaktov - starovekých remeselníckych a umeleckých predmetov. Nálezy tiež potvrdili, že osada v Trzcinici pochádza zo začiatku staršej doby bronzovej (2000 rokov p.n.l.), čo z nej robí jedno z najstarších opevnených sídel v Poľsku aj v tejto časti Európy.

Foto 18. Skanzen a archeopark Karpatská Trója vznikol na mieste nálezů jedného z najstarších hradísk na území Poľska. Jeho vznik sa datuje do staršej doby bronzovej.

Foto 19. Karpatská Trója je jedinečnou kombináciou tradičnej formy skanzenu a moderného múzea. Ku komplexu múzea patria aj pozostatky pôvodnej architektúry hradiska a archeopark situovaný na úpätí kopca.

Podobnosť trzcinickej a skutočnej Tróje vychádza najmä z chronológie, nakoľko tunajšia opevnená osada bola založená približne v rovnakom období, ako Mykénčania postavili svoje legendárne sídlo v Grécku.

Osadu v priebehu vekov obývali rôzne kultúry a skupiny: našli sa tu napríklad pozostatky nositeľov kultúry Otomani-Füzesabony, jednej z najvýznamnejších karpatských kultúr obdobia rokov 1650-1350 p.n.l. Boli to zruční konštruktéri a stavitelia, ktorí tu postavili dômyselný systém opevnenia. Táto pomerne vysoko rozvinutá civilizácia niesla znaky výrazného vplyvu stredomorských civilizácií, najmä

anatolsko-balkánskej proveniencie. Porovnanie s anatolskou Trójou tak nie je len prázdny marketingový slogan. Viac než dve tisícročia po páde „Karpatskej Tróje“ sa na tomto území usadili slovanské kmene. Tie tu v druhej polovici 8. storočia n.l. postavili opevnené hradisko, pozostatky ktorého miestni obyvatelia oddávna poznali pod názvom „Kráľovské valy“.

Nálezisko získalo pomenovanie „Karpatská Trója“ kvôli svojmu významu i chronológii vzniku, ale aj pre zjavný juhoeurópsky vplyv na jeho vznik. Navyše, toto miesto prináša úplne nový a prekvapivý pohľad na históriu karpatského regiónu.

Magické kultúrne dedičstvo na trase stredovekých pútnikov

Stredovekí pútnici smerujúci k hrobu sv. Jakuba v Santiagu de Compostela museli byť pripravení na rôzne nebezpečenstvá a nástrahy, ale i pokušenia, ktoré na nich striehli za každým rohom. Okrem zlodejov či zbojníkov sa museli mať na pozore napríklad aj pred vyhladovanými dravými zvieratami.

Na poslednom 100 km úseku trasy svätajakubskej púte nazývanej Camino de Santiago, ktorá vedie cez Galíciu, na pútnikov čakajú nebezpečné galícijské bosorky „meigas“, žijúce na hmlistých vrcholoch hôr a vo vlhkých lesoch Galície, kde sa môžu ľahko ukryť pred zrakom ľudí.

Bosorky si vybrali Galíciu, aby mohli desiť či pokúšať unavených pocestných blížiacich sa k cieľu svojho putovania. Brali na seba mnoho podôb: niektoré, podobne ako slovanské rusalky, žili blízko riek a lákali ľudí prichádzajúcich k vode napíť sa svojím spevom, iné čítali z kariet a vykladali ľuďom ich budúcnosť. Najhoršie však boli tie, ktoré sa zakrádali do ľudských obydľí a kradli deti. Všetky bosorky boli v spojení s temnými silami.

V oblasti Galície sú obľúbené staré keltské legendy, v ktorých „meigas“ hrajú hlavnú úlohu, najmä tie, kde bosorky uzavrú dohodu s diablom výmenou za svoje nadprirodzené schopnosti. Bosorky sa dokonca dostali aj do diel významných galícijských autoriek a autorov, ako je napr. Rozalia Castro.

Foto 20. Galícijské bosorky „meigas“ neboli také zlé ako španielske „brujas“. „Meigas“ boli aj vedmami a liečiteľkami.
Zdroj: www.es.wikipedia.org

Strach z „meigas“ viedol ľudí k tomu, aby si nachádzali rôzne magické spôsoby ochrany pred nebezpečenstvom. Niektoré z týchto tradícií - napríklad príprava zložitých elixírov (queimada galega) alebo vykonávanie obradov na zahnanie zlých duchov, často za účasti prizvaného mnícha - prežili až dodnes.

Biscuit de Savoie - tradičný savojský piškótový dezert

1. Pripravíme si nadýchanú žĺtkovú masu: Rúru predhrejeme na 220°C. Následne si odvážíme 130 g cukru, ku ktorému pridáme nastrúhanú kôru z jedného citróna. Dôkladne premiešame, aby cukor čo najviac nasiakol citrónovou arómou. Oddelíme žĺtky a bielky. Žĺtky vymiešame so zmesou cukru a citrónovej kôry na hladkú a nadýchanú masu (pribl. 10 minút).

2. Pripravíme si sneh z bielkov: Do bielkov pridáme pár kvapiek citrónovej šťavy a štipku soli. Bielky šľaháme a keď sa začne vytvárať pena, za stáleho šľahania postupne pridáme 3 polievkové lyžice cukru (3x15 g). Šľaháme, až kým nemáme pevný a lesklý sneh. Malú časť snehu pomocou stierky zamiešame do žĺtkovej masy. Pridáme 1/3 preosiatej múky a „Maizeny“. Následne za stáleho miešania striedavo pridávame sneh z bielkov a múku. Napokon pridáme zvyšok snehu a cesto jemne premiešame stierkou.

3. Pripravíme si formu na pečenie, koláč upečieme a necháme vychladnúť: Medzitým si pripravíme formu na pečenie, ktorú vymastíme a vysypeme malým množstvom múky, aby sa cesto k forme nelepilo. Cesto vylejeme do formy, uhladíme povrch a vložíme do rúry predhriatej na 220°C. Pečieme pribl. 6 minút, následne teplotu znížime na 130°C a pečieme ďalších pribl. 20-25 minút. Upečený koláč vyberieme z rúry a necháme vychladnúť. Pred podávaním pocukrujeme.

INGREDIENCIE:

- 6 vajec
- 150 g múky (pripravte si zmes bežnej a kukuričnej múky, ktorú Francúzi nazývajú „Maizena“, v pomere 3:1)
- 130 g cukru + nastrúhaná kôra z 1 citróna
- 45 g cukru
- pár kvapiek citrónovej šťavy
- štipka soli
- 20 g cukru na posypanie
- 20 g masla na vymastenie formy

Savojsko, hornatý región pokrytý jedľovými lesmi, je jednou z najobľúbenejších lyžiarskych destinácií vo Francúzsku. V zimnom období sa tunajší život sústreďuje najmä v lyžiarskych strediskách v okolí **Mont Blancu** a v **Chamonix**, ktoré je nielen najstarším lyžiarskym strediskom v Európe, ale aj dejiskom prvých zimných olympijských hier v histórii. Okrem ideálnych podmienok na lyžovanie sa Savojsko preslávilo aj svojou vychýrenou kuchyňou, ktorá je jednoduchá a lacná. Miestne lahôdky, špeciality a tradičné pokrmy, recepty ktorých sa v hornatej krajine Savojska dedia z generácie na generáciu, predstavujú slávnú a nezanedbateľnú časť **francúzskeho kulinárskeho bohatstva**.

Prinášame vám recept na lahodný a jemný citrónový piškótový koláč, známy ako Biscuit de Savoie...

5. AKČNÉ PLÁNY A PRÍKLADY DOBREJ PRAXE V TROCH CEZHRANIČNÝCH HORSKÝCH REGIÓNOCH

Projektoví partneri spoločne vypracovali tri akčné plány - po jednom pre každý z cieľových cezhraničných regiónov (poľsko-slovenský, portugalsko-španielsky a taliansko-francúzsky). Cieľom týchto akčných plánov je identifikovať iniciatívy zamerané na podporu spoločných cezhraničných projektov a aktivít realizovaných v horských oblastiach. Sú preto dobrým východiskom pre budúce spoločné aktivity, ktoré navrhli projektoví partneri a ďalší účastníci projektu.

Aj v rámci projektu CRinMA sa podarilo identifikovať množstvo nápadov, riešení a iniciatív, ktoré by sa dali replikovať aj v iných regiónoch. Úplný zoznam týchto príkladov dobrej praxe nájdete na adrese: <https://www.interregeurope.eu/crinma/good-practices/>

CRinMA
Interreg Europe

NEWS EVENTS GOOD PRACTICES CONTACTS LIBRARY

Project good practices

Parco Paesaggistico Letterario - Landscape and Literary Park...
The Landscape and Literary Park "Langhe Monferrato" is a...
Location: Alba, Italy (Italy)

ESTACIONES (RAIL STATIONS)
Increasing heritage to promote cultural and rural...
Location: Galicia, Spain (Spain)

Sign up for the CRinMA newsletter
Subscribe now

CRinMA Leaflet
Download

Interreg
EUROPEAN UNION

30 years together

KULTÚRNE ZDROJE V HORSKÝCH OBLASTIACH

European Union
European Regional
Development Fund

